

Jarosław Janikowski

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0003-1684-3304

jaroslaw_janikowski@wp.pl

Alkohol jako czynnik kryminogeny

Leon Wachholz pisał, że „niepodobna nie uznać alkoholu za najgroźniejszą truciznę ludzkości”¹, i koncypując tę myśl, miał okazję spoglądać nie tylko na historię polskiego „pijaństwa”, ale również na jego międzywojenną aktualność. Alkoholizm uważany jest za chorobę społeczną naszych czasów, a przy tym za najstarszą formę uzależnienia społeczeństwa polskiego. Niektóre z badań wskazują, że problem alkoholowy – w różnym stopniu – może dotyczyć nawet 6 mln Polaków², co jest wskaźnikiem o tyle wysokim, co zatrważającym. Gdyby nie negatywne oddziaływanie alkoholu na organizm człowieka oraz na jego otoczenie, to zainteresowanie poświęcone temu zagadnieniu byłoby znacznie mniejsze. To właśnie ta szkodliwa jego strona skupia społeczną, artystyczną, ale przede wszystkim naukową uwagę, o czym mowa właśnie w niniejszym tekście, oscylującym w swym założeniu wokół nauki kryminologii. Artykuł ma na celu przedstawienie i uporządkowanie poglądów nauki na temat alkoholu jako czynnika kryminogenego, a także stanowi przyczynek do dalszych, poszerzonych badań w tym zakresie.

Wydział ds. Patologii Społecznej Biura Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji dokonuje corocznych analiz charakteru i dynamiki przestępstw popełnianych pod wpływem alkoholu i w związku z alkoholem. Analizy wskazują, że alkohol może być jedną z głównych przyczyn popełniania przestępstw, prowadząc do tego w sposób bezpośredni, czyli gdy człowiek popełnia przestępstwo pod wpływem alkoholu, lub pośrednio, tj. na skutek degradacji i demoralizacji społecznej³. Analogicznie uważał wspomniany L. Wachholz, pisząc, że nie tylko alkoholizm chroniczny prowadzi do przestępczości, ale

¹ L. Wachholz, *Alkoholizm a przestępstwo*, Kraków 1927, s. 16.

² K. Laskowska, *Patologie społeczne powiązane z przestępczością*, [w:] E.W. Pływaczewski, S. Redo i in., *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2019, s. 804.

³ A. Ryszkowski, A. Wojciechowska, Z. Kopański, I. Brukwicka, Y. Lishchynskyy, M. Mazurek, *Funkcjonowanie w społeczeństwie osób uzależnionych od alkoholu*, „Journal of Clinical Healthcare” 2015, nr 1, s. 12.

i jednorazowe upojenie alkoholowe może doprowadzić do popełnienia przestępstwa przez ludzi, których autor ten nazywał zbrodniarzami utajonymi⁴.

Alkohol, tak jak inne substancje psychoaktywne, oddziałuje na sprawność psychofizyczną człowieka. Czyniąc to w istotny sposób, ogranicza kontrolę wolicjonalną oraz wpływa negatywnie na funkcjonowanie organizmu⁵. Stąd wniosek, że alkohol wpływa na zachowanie człowieka, które może być również przestępcze. Nierozstrzygniętą kwestią pozostaje jednak, w jakim stopniu, ale przede wszystkim czy w sposób decydujący, alkohol prowadzi do popełnienia przestępstwa.

Wyniki badań antropologicznych wskazują, że alkohol towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów, pełniąc przy tym funkcje fizjologiczne, psychologiczne, społeczne, ekonomiczne i polityczne. Przyjmuje się, że samo słowo alkohol pochodzi najpewniej z języka arabskiego (*al-kuhl* lub *al-ghoul*), a pierwsze napoje alkoholowe powstały przypadkowo w wyniku fermentacji winogron oraz ziarna jęczmiennego, tworząc odpowiednio wino i piwo. Alkohol był spożywany w większości kultur przedpiśmiennych, głównie po to, by zmniejszyć nieuświadomione lęki, stąd duża jego obecność w praktykach magicznych⁶. Stanowi on element towarzyszący różnym uroczystościom, jest symbolem świętowania i dobrej zabawy w wielu kręgach kulturowych. Rację ma zatem Małgorzata Kuć, według której taka obecność alkoholu w życiu społecznym powoduje, że dostęp do niego jest łatwy, a powszechność jego używania znaczna⁷.

Alkohol był obecny w Polsce na dworach królów, książąt, szlachty, ale i wśród mieszczaństwa, chłopstwa czy duchowieństwa. Negatywną moc alkoholu przewidywały w Polsce ustawy wojskowe. Jak podaje Jerzy Besala, prezentując alkoholowe dzieje Polski, z pijaństwem łączyło się w praktyce trudności w zachowaniu dyscypliny wojskowej, łupiestwo, gwałty oraz krwawe zwady i burdy. Autor przywołuje jeden z pierwszych artykułów wojskowych doby nowożytnej poświęcony reglamentacji alkoholu, a mianowicie statut wojenny sejmu walnego piotrowskiego z dnia 28 marca 1477 r., który wprowadzał znaczne ograniczenia co do rozpijania wojska przez szynkarzy. W późniejszym czasie kary za niesubordynację sukcesywnie zaostrzano, grożąc nawet szubienicą. Jak podaje J. Besala, karczma przyciągała jednak nadal uzależnionych, którzy ryzykowali ze względu na skłonność do zachowań przestępczych⁸. Rzeczpospolita szlachecka upłynęła pod znakiem pijackich pojedynków i burd, któ-

⁴ L. Wachholz, op. cit., s. 7–8.

⁵ E. Pelc, *Wpływ wybranych zjawisk patologicznych na bezpieczeństwo i porządek publiczny w Polsce*, Rzeszów 2010, s. 373.

⁶ M. Banach, I. Kowalewski, *Alkoholizm wśród młodzieży. Kompendium wiedzy dla pedagogów i pracowników socjalnych*, Kraków 2014, s. 11.

⁷ M. Kuć, *Kryminologia*, Warszawa 2015, s. 135.

⁸ J. Besala, *Alkoholowe dzieje Polski. Czasy Piastów i Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Poznań 2015, s. 200–201.

rych przykłady autor szczegółowo podaje⁹. Według szacunków historyków mieszkańcy dworów i zamożni mieszczanie pili w czasach saskich około 20 l wódki i ponad 700 l piwa rocznie na głowę¹⁰.

W Królestwie Polskim szacowane spożycie czystego alkoholu na osobę wynosiło 38 l rocznie. Chcąc walczyć z pijaństwem, ukazem carskim wprowadzono ostre ograniczenie swobody wytwarzania wódki, które doprowadziło do znacznego spadku spożycia alkoholu, który utrzymywał się aż do końca zaborów. W II Rzeczypospolitej zaczęto jednak dostrzegać powolny jego wzrost. Reakcją na to było uchwalenie przez rząd w 1920 r. uchwały o ograniczeniu spożycia i sprzedaży alkoholu. Do II wojny światowej na jednego mieszkańca przypadał 1 l czystego alkoholu. W czasie wojny spożycie alkoholu wzrosło, gdyż rozpijanie społeczeństwa było jedną z metod eksterminacji ludności przez okupanta. W oddziałach partyzanckich alkohol często zastępował racje żywnościowe, ale przede wszystkim ograniczał poczucie lęku. Prawdziwy rozkwit pijaństwa przypada jednak na okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Odnotowano wówczas wzrost spożycia od 2,5 l w 1947 r. do 9 l w 1978 r. czystego alkoholu na osobę¹¹.

Alkohol zalicza się do środków odurzających, a zasadności takiej kwalifikacji upatruje się w fakcie, że jest on także substancją psychoaktywną wpływającą na psychikę. Trafnie wskazuje M. Kuć, że alkoholu używa się w takich samych celach jak np. narkotyki, a jedyną różnicę stanowi powszechne przyzwolenie kulturowe na jego spożywanie¹². Celem wyjaśnienia należy przypomnieć, czym jest napój alkoholowy, stan po użyciu alkoholu, stan nietrzeźwości, uzależnienie od alkoholu, picie szkodliwe oraz ryzykowne, alkoholizacja oraz niebezpieczny stan alkoholiczny. Pojęcia te bezpośrednio korelują i separują dwa podstawowe założenia teoretyczne dotyczące alkoholu jako czynnika kryminogennego, a mianowicie jako wpływu bezpośredniego i pośredniego na przestępczość.

Napojem alkoholowym w myśl przepisów ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi¹³ jest produkt przeznaczony do spożycia, zawierający alkohol etylowy pochodzenia rolniczego w stężeniu przekraczającym 0,5% objętościowych alkoholu. Ustawa rozróżnia także stan po użyciu alkoholu oraz stan nietrzeźwości. Pierwszy z nich zachodzi, gdy zawartość alkoholu w organizmie wynosi lub prowadzi do stężenia we krwi od 0,2‰ do 0,5‰ alkoholu albo obecności w wydychanym

⁹ Ibidem, s. 396.

¹⁰ K. Janicki, *Rzeczpospolita gorzałką stoi! Jak się pilo w XVIII-wiecznej Polsce?*, <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2012/11/13/rzeczpospolita-gorzalka-stoi-jak-sie-pilo-w-xviii-wiecznej-polsce/> (data dostępu: 29.08.2020).

¹¹ *Alkoholizm w Polsce. Rys historyczny i statystyki – część II*, <https://leczeniealkoholizmu.com/czytelnia/alkoholizm-w-polsce-cz-2/> (data dostępu: 20.03.2020).

¹² M. Kuć, op. cit., s. 128.

¹³ Dz.U. z 2019 r., poz. 2277.

powietrzu od 0,1 mg do 0,25 mg alkoholu w 1 dm³. Stan nietrzeźwości zachodzi z kolei, gdy zawartość alkoholu w organizmie wynosi lub prowadzi do stężenia we krwi powyżej 0,5‰ alkoholu albo obecności w wydychanym powietrzu powyżej 0,25 mg alkoholu w 1 dm³.

Wśród podstawowych definicji w świetle najważniejszych systemów klasyfikacyjnych należy wyróżnić uzależnienie od alkoholu, picie szkodliwe oraz ryzykowne. Zgodnie z Międzynarodową Klasyfikacją Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD-10) uzależnienie od alkoholu jest przewlekłym zaburzeniem, charakteryzującym się występowaniem co najmniej trzech z sześciu typowych objawów, które wystąpiły w okresie ostatniego roku. Wśród nich wyróżnia się: silną potrzebę picia lub kompulsywne picie alkoholu; trudności w kontrolowaniu zachowań związanych z piciem alkoholu pod postacią upośledzenia kontroli nad: rozpoczęciem picia, długością trwania picia lub ilością wypijanego alkoholu; objawy abstynencyjne; występowanie tolerancji (by wywołać efekt powodowany poprzednio mniejszymi dawkami alkoholu konieczne jest jego większe spożycie); wzrastające zaniedbywanie alternatywnych przyjemności lub zainteresowań oraz zwiększenie ilości czasu potrzebnego na zdobycie alkoholu lub powrotu do normy; picie pomimo wiedzy, że alkohol jest szkodliwy¹⁴.

Ta sama klasyfikacja wyróżnia również picie szkodliwe. Przez nie rozumie się sytuację, w której u danej osoby alkohol stanowi przyczynę lub współprzyczynę występowania szkód zdrowotnych (somatycznych, psychicznych lub zaburzeń zachowania), które mogą prowadzić do niesprawności lub mogą negatywnie wpływać na stosunki międzyludzkie¹⁵.

Pozostając nadal w obszarze terminologii medycznej, poza wymienioną klasyfikacją, wyróżnia się również pojęcie picia ryzykownego, które oznacza „spożywanie nadmiernych ilości alkoholu (dziennie powyżej 40 g stuprocentowego etanolu przez mężczyzn lub ponad 20 g etanolu przez kobiety przez co najmniej 5 dni w tygodniu) aktualnie niepociągające za sobą negatywnych konsekwencji, ale związane z ryzykiem szkód zdrowotnych, które mogą pojawić się, o ile sposób picia alkoholu się nie zmieni. Ponadto przez picie ryzykowne rozumie się picie alkoholu w dowolnych ilościach, ale w sytuacjach potencjalnie niosących ze sobą ryzyko wystąpienia gwałtownych szkód, np. prowadzenie samochodu, praca na wysokości, obsługiwanie urządzeń mechanicznych przez osobę będącą pod wpływem alkoholu”¹⁶.

Należy wspomnieć, że piąta edycja amerykańskiej klasyfikacji diagnostycznej DSM-5 (maj 2013 r.) zrezygnowała z podziału na „nadużywanie alkoholu” i „uzależnienie od alkoholu” poprzez stworzenie nowej kategorii „za-

¹⁴ A. Jakubczyk, *Uzależnienie, picie szkodliwe i ryzykowne – podstawowe definicje w świetle najważniejszych systemów klasyfikacyjnych*, [w:] M. Wojnar (red.), *Medyczne aspekty uzależnienia od alkoholu*, Warszawa 2017, s. 9–10.

¹⁵ Ibidem, s. 10.

¹⁶ Ibidem, s. 11.

burzenia związanego z używaniem alkoholu”, wprowadzając dodatkowy podział na stopnie ciężkości zaburzenia. Jego rozpoznanie należy postawić, gdy stwierdzono problemowy wzorzec spożywania alkoholu prowadzący do pojawienia się istotnych klinicznie zaburzeń. Muszą one wystąpić w okresie ostatniego roku pod postacią co najmniej dwóch z wymienionych:

- „spożywanie alkoholu w większych ilościach lub przez dłuższy czas niż zamierzano;
- uporczywe pragnienie picia alkoholu albo towarzyszące temu nieudane próby ograniczenia lub kontrolowania picia;
- poświęcanie dużej ilości czasu na aktywności związane ze zdobywaniem alkoholu, piciem i likwidowaniem negatywnych skutków picia;
- głód alkoholu lub silne pragnienie, lub potrzeba picia;
- nawracające spożywanie alkoholu powodujące zaniedbanie głównych obowiązków w pracy, szkole czy w domu;
- spożywanie alkoholu pomimo ciągłych lub nawracających problemów społecznych i interpersonalnych spowodowanych lub pogłębionych przez działanie alkoholu;
- ograniczanie czy porzucanie z powodu alkoholu ważnych aktywności społecznych, zawodowych lub rekreacyjnych;
- powtarzające się spożywanie alkoholu w sytuacjach, w których jest to ryzykowne (np. prowadzenie samochodu lub obsługiwanie maszyn przez osobę znajdującą się pod wpływem alkoholu);
- spożywanie alkoholu pomimo ciągłych bądź nawracających problemów fizycznych lub psychicznych, prawdopodobnie spowodowanych lub pogłębionych przez działanie alkoholu;
- ujawnienie się tolerancji na alkohol związanej z potrzebą spożycia istotnie większej ilości alkoholu celem osiągnięcia pożądanego efektu lub z widocznym znacznym zmniejszeniem efektu używania tej samej ilości alkoholu;
- występowanie charakterystycznych objawów abstynencyjnych spowodowanych przerwaniem picia bądź zredukowaniem dawki alkoholu lub picie alkoholu/przyjmowanie substancji o podobnym działaniu z zamiarem złagodzenia albo uniknięcia objawów abstynencyjnych¹⁷.

W perspektywie socjologicznej można wyróżnić również pojęcie alkoholizacji, które jest pojęcie szerokim. To zjawisko społeczne, które polega na spożywaniu napojów alkoholowych, bez względu na towarzyszące okoliczności, motywy czy też sposoby picia. Dotyczy zarówno osób pijących w sposób umiarkowany, niemających problemów związanych ze spożywaniem alkoholu, jak i tych pijących nadmiernie, których takie problemy są zasadą¹⁸. Z kolei niebezpieczny stan alkoholiczny to „szkodliwość medyczno-społeczna polegająca na niebezpiecznym stanie tego, u kogo spożycie napojów alkoholowych powo-

¹⁷ Ibidem, s. 12–14.

¹⁸ M. Kuć, op. cit., s. 135–136.

duje jakąś szkodę dla niego samego bądź dla społeczeństwa, bądź dla niego i dla społeczeństwa”, a jednym z tych przejawów jest właśnie przestępczość pod wpływem alkoholu¹⁹.

M. Kuć wśród podstawowych skutków działania alkoholu, mając na względzie jego właściwości, wymienia: polepszenie samopoczucia, obniżenie samokrytycyzmu, wzrost poczucia pewności siebie, zaburzenia spostrzegawczości, zmniejszenie szybkości reagowania na bodźce, osłabienie hamulców moralnych oraz agresywność²⁰. Anna Golonka przywołuje badania, które dowodzą, że alkohol jest odpowiedzialny za gwałtowne reakcje agresywne. Odblokowuje bowiem hamulce moralne oraz pozbawia racjonalnej i wyważonej oceny rzeczywistości²¹. Zachowania agresywne alkohol może wyzwać zwłaszcza w stanie głodu alkoholowego²². Zgodzić należy się również z Jackiem Sztaudyngerem i Marcinem Sztaudyngerem, którzy twierdzą, że alkohol obniża próg moralny popełnienia przestępstwa, a osoby które są w stanie upojenia nie potrafią swoich reakcji i czynów, działają impulsywnie i są zazwyczaj agresywne. Autorzy ci uważają jednocześnie, że alkoholu nie można traktować za przyczynę sensu stricto. Ta, według nich, jest efektem współwystępowania bardzo wielu czynników, np. ekonomicznych, społecznych, psychologicznych czy kulturowych²³.

Patrząc na alkohol w wymiarze oddziaływania długofalowego, a więc w kontekście uzależnienia od alkoholu, przyczyn tego nałogu upatruje się w czynnikach środowiskowych i osobowościowych, a istotną rolę w genezie uzależnienia odgrywają czynniki psychologiczne, motywacyjne, związane z zaspokajaniem potrzeb i euforycznym działaniem alkoholu na psychikę człowieka²⁴. Charakterystycznymi dla uzależnienia od alkoholu są płytkie i głębokie zmiany psychiczne, takie jak: spadek aktywności woli, osłabienie uczuć moralnych; niski stopień internalizacji zasad moralnych, etycznych i wszelkich norm społecznych; ambiwalencja postaw; niezgodność słów i czynów w demonstrowaniu postaw wobec wartości; osłabienie aktywności intelektualnej; obniżony poziom potrzeb poznawczych i estetycznych; obniżone poczucie samokontroli, odpowiedzialności i dojrzałości społecznej; pojawienie się urojeń niewierności; brak tolerancji; nasilona skłonność do kłamstwa; wzrost agresywności wobec najbliższych; drażliwość i wybuchowość; myślenie prześladawcze czy tendencje samobójcze²⁵. Zarówno elementy charakterystyczne dla

¹⁹ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2016, s. 441.

²⁰ M. Kuć, op. cit., s. 136.

²¹ A. Golonka, *Alkohol a poczytalność sprawcy czynu zabronionego – wnioski na podstawie badań aktowych*, „Archiwum Kryminologii” 2014, t. XXXVI, s. 280.

²² M. Kuć, op. cit., s. 139.

²³ J. Sztaudynger, M. Sztaudynger, *Ekonomiczne modele przestępczości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2003, z. 3, s. 129–130.

²⁴ M. Kuć, op. cit., s. 136.

²⁵ *Ibidem*, s. 137.

alkoholu oddziałującego na człowieka w sposób krótkotrwały, jak i długotrwały wpisywać się mogą w proces kryminogenezy, który prowadzi do popełnienia czynu zabronionego. Stanowiąc mogą bowiem czynnik, który wpływa na zachowanie człowieka w taki sposób, że ten będzie bliższy popełnienia czynu zabronionego niż byłby bez wpływu alkoholu na jego organizm.

Szukając genezy podłoża teoretycznego dla podjętego zagadnienia, należy powrócić aż do myśli szkoły antropologicznej w kryminologii, która dała początek badaniom biopsychicznym i psychopatologicznym przestępców. Przedstawiciel tej szkoły Enrico Ferri ustalił klasyfikację przyczyn przestępczości oraz typologię przestępców. Uważał, że przyczyn tego typu przestępstwa należy szukać w tendencjach antyspołecznych, których pochodzenia upatrywał w biologii. Jednym z typów przestępców zaproponowanym przez Ferriego był przestępca z urodzenia, który miał być obciążony dziedzicznie, np. przez przodka alkoholika²⁶. Wśród późniejszych koncepcji teorii psychologicznych należy zwrócić uwagę na teorię Juliusa Ludwiga Augusta Kocha dotyczącą psychopatii. Miała ona obejmować anormalności w sferze emocjonalno-wolicjonalnej i intelektualnej, a jej pochodzenia Koch upatrywał w podłożu biologicznym i społecznym, rozróżniając odpowiednio psychopatie wrodzone i nabyte. Psychopatyczne objawy dzielił na trwałe i przejściowe. Wśród form przejściowych psychopatii Koch zaliczał właśnie alkoholizm²⁷. Bliższe współczesnemu rozumieniu związku alkoholu z przestępczością w koncepcji teoretycznych założeń kryminologicznych i w ujęciu długofalowym wydaje się być pojęcie charakteropatii, którą rozumie się jako anomalię osobowości wywołaną organicznym uszkodzeniem tkanki mózgowej. Cechami charakterystycznymi dla tej zmiany osobowości są impulsywność, euforia, trudności w koncentracji uwagi, obniżenie uczuciowości wyższej, drażliwość, wybuchowość, trudności z opanowaniem gniewu, zaburzenie napędu psychoruchowego, skłonności do wybuchów afektywnych oraz skłonność do nałogów. Cechy te prowadzą do zachowań antyspołecznych. Wśród typów charakteropatii wyróżnia się m.in. charakteropatię alkoholową²⁸.

Alkohol w teoriach kryminologicznych pojawia się również w kontekście teorii podkultur, która wskazuje na obecność podsystemów podkulturowych występujących w społeczeństwie, nawiązując do odmienności w kontekście stylu życia, postawach, wartościach i przyjmowanych normach – teoria Waltera B. Millera bazująca na badaniach dotyczących stylu życia przedstawicieli warstw niższych. Według Millera powstawanie gangów młodzieżowych wynika z tradycji kulturowej warstw niższych, która jest niezależna od propagowanych wzorów zachowania warstw średnich. Warstwy niższe w ramach tej teorii charakteryzują się kultywowaniem takich wartości, jak: kłopoty,

²⁶ Ibidem, s. 13–16.

²⁷ Ibidem, s. 23.

²⁸ Ibidem, s. 26–27.

twardość, spryt, emocje, przeznaczenie czy niezależność. Emocjom towarzyszy dążenie do ekscytujących przeżyć, które przejawia się zachowaniem przestępczy, hazardem, ekscesami towarzyskimi czy właśnie nadużywaniem alkoholu²⁹.

Wyodrębniony wcześniej podział na działanie bezpośrednie i pośrednie dotyczył działania alkoholu *in persona*. Negatywne skutki jego spożywania rezonują jednak również pośrednio na otoczenie. Tak jest w przypadku środowiska rodzinnego, gdzie istnieje problem alkoholowy u rodziców. Badania wskazują, że nałóg rodziców zaburza prawidłowy proces dorastania dziecka, gdyż brakuje prawidłowych i niezbędnych czynników dla procesu rozwoju, takich jak poczucie bezpieczeństwa, troskliwa opieka czy konsekwentne i ujednolicone metody wychowawcze. Stąd takie dzieci rozwijają się gorzej niż rówieśnicy pod względem psychicznym, społecznym oraz społecznym. Efektem tego jest zanizone poczucie własnej wartości i częste naruszanie norm społecznych i prawnych³⁰.

Alkohol pełni również funkcję wiktymogenną, gdyż zdarza się – i, jak pisze Małgorzata Kuć, nierzadko – że w chwili popełnienia przestępstwa pod wpływem alkoholu znajdowała się zarówno sprawca, jak i ofiara. Często też przed popełnieniem przestępstwa sprawca i ofiara wspólnie spożywali alkohol³¹. Upojenie alkoholowe człowieka jest również często czynnikiem wpływającym i decydującym o tym, czy stanie się on ofiarą przestępstwa. Jest bowiem tak, że takie osoby prowokują zachowania agresywne, ale też ich postawa ułatwia działanie sprawcy, np. ze względu na ich bezradność przy głębokim upojeniu alkoholowym³².

Alkohol w systemie polskiego prawa jest substancją legalną. Prawo karne przewiduje takie jednak z nim zależności pewnych zachowań, które stanowią czyn zabroniony. W grupie tej można uwzględnić np. sprzedaż lub podawanie napojów alkoholowych w wypadkach, kiedy jest to zabronione albo bez wymaganego zezwolenia lub wbrew jego warunkom; spożywanie alkoholu wbrew zakazom określonym w ustawie; rozpijanie małoletniego czy chyba najczęściej kojarzone z alkoholem przestępstwo prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości. Arkadiusz Zaczek uważa, że sądy, wymierzając kary kierującym pojazdami mechanicznymi w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, często przejawiają zbytnią wyrozumiałość, orzekając kary o charakterze nieizolacyjnym oraz środki karne, których dolegliwość ekonomiczna jest minimalna. Autor uważa również, że grzywny i środki karne o charak-

²⁹ Ibidem, s. 33–36.

³⁰ E. Jabłońska, *Alkohol jako czynnik kryminogeny i wiktymogeny w przestępstwach zabójstwa na przykładzie spraw rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy w Krośnie*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2016, nr 2, s. 90–91.

³¹ M. Kuć, op. cit., s. 139.

³² A. Ryszkowski, A. Wojciechowska, Z. Kopański, I. Brukwicka, Y. Lishchynskyy, M. Mazurek, op. cit., s. 13.

terze materialnym nakładane na tych kierowców są zbyt łagodne³³. Co jednak interesujące, udział wypadków drogowych spowodowanych przez nietrzeźwych kierowców w ogólnej liczbie wypadków jest niski, gdyż wynosi ok. 6% i systematycznie spadał latach 2007–2016. Spadała również liczba przestępstw prowadzenia pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego³⁴.

Najwłaściwszym i najbardziej transparentnym sposobem próby ustalenia związku alkoholu i przestępczości jest prezentacja wyników dotychczasowych badań w tym zakresie, głównie empirycznych, które wskazują na charakterystyczne korelacje między nimi. Autor przedstawił jedynie wybrane z nich, których znaczenie dla niniejszego opracowania uznał za najistotniejsze.

1. Alkohol a miejsce i czas popełnienia przestępstwa.

- Jean Constant wnioskował, że miejsce i czas popełniania przestępstw jest bezpośrednio powiązany z miejscem i czasem spożywania alkoholu, a Jean Pinatel, że alkohol ma związek z popełnianiem specyficznych rodzajów przestępstw, jak np. zabójstw, gwałtów, uszkodzeń ciała czy znęcania się nad dziećmi³⁵.
- Według Jeana Constanta przestępczość agresywna i seksualna zwiększa się wraz z końcem tygodnia, co związane jest bezpośrednio z rozpoczynającymi się wówczas zabawami alkoholowymi³⁶.

2. Alkohol a zabójstwo.

- Alkohol był obecny w 63% do 85% badanych przypadków przez Jacka Morawskiego. Najczęściej w przypadkach zabójstwa pod wpływem alkoholu nie stwierdzono premedytacji ani złego zamiaru sprawcy. Zauważono wyraźną korelację między tygodniowy rytmem zabójstw a wskaźnikiem alkoholizacji (najczęściej w soboty, najrzadziej we wtorki). Morawski obserwował również zwiększoną predestynację alkoholików do stania się ofiarami zabójstw, występowanie alkoholizmu w rodzinach zabójców, a także wysoki odsetek osób systematycznie nadużywających alkohol wśród sprawców i ofiar zabójstw. Autor, analizując jednak natężenie zabójstw i wielkość spożycia alkoholu w innych państwach, stwierdził, że hipoteza o jednoznacznym związku wielkości spożycia alkoholu z zabójstwami nie może się ostać, gdyż obserwuje się państwa, gdzie współczynnik spożycia alkoholu jest wysoki, a odsetek zabójstw nieznacznie niższy³⁷.

³³ A. Zaczek, *Przestępstwa prowadzenia pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178a § 1 i 4 k.k.)*, „Civitas et Lex” 2015, nr 1, s. 53.

³⁴ M. Marczewski, P. Ostaszewski, *Statystyczny obraz przestępczości prowadzenia pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. profesora Stanisława Batawii” 2017, nr 24, s. 55.

³⁵ D. Wójcik, *Racjonalność sprawców przestępstw przeciw mieniu – implikacje dla profilaktyki i resocjalizacji*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2012, nr 2, s. 237.

³⁶ B. Hołyst, op. cit., s. 442.

³⁷ Z. Majchrzyk, *Zabójczynie i zabójcy: osobowość, motyw, uwarunkowania sytuacyjne: analiza z perspektywy psychologicznego orzecznictwa sądowego*, Warszawa 2008, s. 276.

- Halina Janowska uważa, że brak jest prostej zależności między alkoholem a zabójstwem. Według niej zabójstwo wynika z innych przyczyn, głównie osobowości przyszłego zabójcy³⁸.
- Anna Wolska, na podstawie analizy 50 przypadków zabójstw stwierdziła, że alkohol nie odgrywał roli bezpośredniej w wyznaczeniu i wywołaniu agresji. Stanowił jednak rolę pośrednią w ułatwieniu podjęcia czynu poprzez obniżenie lub znoszenie hamulców moralno-etycznych³⁹.
- Badania akt spraw karnych (w szczególności opinie psychologiczno-psychiatryczne oraz wywiady środowiskowe kuratorów zawodowych) z lat 1998–2014 we wszystkich sprawach o przestępstwo z art. 148 k.k. i art. 13 § 1 w zw. z art. 148 k.k. rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy w Krośnie przeprowadzone przez Elżbietę Jabłońską. Materiał badawczy objął 60 sprawców zabójstw i stanowił wszystkie sprawy o zabójstwo rozpoznane w latach 1998–2014 przez Sąd Okręgowy w Krośnie. Ustalono, że 46 z 60 (77%) sprawców w chwili popełnienia czynu znajdowało się pod wpływem alkoholu, 36 (60%) ofiar zabójstw znajdowało się pod wpływem alkoholu. Według autorki alkohol mógł mieć bezpośredni związek z zabójstwem, zwłaszcza w przypadku, gdy poziom stężenia był wysoki, a agresor z ofiarą byli w konflikcie⁴⁰.
- Badanie własne. Analizie poddano 29 spraw karnych prawomocnie zakończonych, prowadzonych przed Sądem Okręgowym w Bydgoszczy w latach 2015–2019, o zabójstwo (z art. 148 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny)⁴¹. Celem analizy było ustalenie stanu trzeźwości sprawcy bezpośrednio po zdarzeniu oraz ustalenie, czy sprawca nadużywał wcześniej alkoholu. W 12 (41%) ze wszystkich analizowanych spraw sprawca znajdował się pod wpływem alkoholu w chwili zdarzenia, co ustalono bezpośrednio po zdarzeniu w czasie zatrzymania. W 18 (62%) ze wszystkich analizowanych spraw biegli wskazali na uzależnienie sprawcy od alkoholu.
- We wszystkich przypadkach, w których sprawca znajdował się w stanie upojenia alkoholowego, było to upojenie proste. Biegli nie stwierdzili w tych sytuacjach wystąpienia atypowych upojeń, które mogłyby stanowić okoliczność łagodzącą odpowiedzialność sprawcy w postaci ograniczenia bądź zniesienia jego odpowiedzialności.

³⁸ Ibidem, s. 277.

³⁹ E. Jabłońska, op. cit., s. 91–92.

⁴⁰ Ibidem, s. 92–96.

⁴¹ Wykaz analizowanych spraw: sygn. akt III K 178/19; III K 160/19; III K 186/18; III K 44/18; III K 74/18; III K 8/17; III K 242/17; III K 55/17; III K 73/17; III K 42/17; III K 256/17; III K 201/17; III K 139/17; III K 126/17; III K 76/17; III K 77/17; III K 80/17; III K 25/16; III K 165/16; III K 167/16; III K 154/16; III K 17/16; III K 183/16; III K 118/16; III K 111/16; III K 78/15; III K 173/15; III K 221/15; III K 22/15.

3. Alkohol a przestępczość seksualna.

- Cechą charakterystyczną dla sprawców zgwałceń jest m.in. alkoholizm. Sprawcami zgwałceń są najczęściej ludzie młodzi, a gwałtu dopuszczają się osoby właśnie pod wpływem alkoholu⁴².

4. Alkohol a przemoc w rodzinie.

- Ok. 3 mln osób w Polsce żyje w rodzinach z problemem alkoholowym. 80% żon alkoholików oraz ich dzieci doświadcza przemocy ze strony swego męża lub partnera. Najwięcej przestępstw przeciwko rodzinie dokonywanych jest właśnie pod wpływem alkoholu⁴³. Potwierdzają to również statystyki zgłoszeń do Pogotowia „Niebieskiej Linii”, które wskazują, że czynnikiem towarzyszącym przemocy jest w ponad połowie przypadków spożyty przez sprawcę alkohol⁴⁴. Alkohol obecny jest również w większości przypadków osób wykorzystujących seksualnie dzieci i używany jest przez nich na różnych etapach przygotowań do ataku na dziecko⁴⁵.
- Barbara Małgorzata Kałdon badała sto losowo wybranych akt spraw karnych od 1997 r. do połowy 2010 r., obejmujących przestępstwo znęcania się (art. 207 §1. k.k.) w przypadku gdy ofiarą było dziecko. W każdym przypadku powodem zgłoszenia zawiadomienia o przestępstwie było stosowanie przemocy przez sprawcę, w tym w 94 przypadkach sprawca przemocy był pod wpływem alkoholu⁴⁶.

5. Alkohol a przestępstwa przeciwko mieniu.

- Badania Dominiki Wójcik miały charakter sondażowy. Zostały przeprowadzone wśród skazanych prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwa przeciwko mieniu, przebywających w Zakładzie Karnym nr 1 oraz w Areszcie Śledczym nr 1 we Wrocławiu. 60% badanych sprawców deklarowała działanie pod wpływem substancji psychoaktywnych (alkoholu i/lub narkotyków), z czego 54% ankietowanych stanowiły osoby ze stwierdzonym uzależnieniem od alkoholu i/lub narkotyków⁴⁷.

6. Alkohol a poczynałość sprawcy przestępstwa.

- Badanie przeprowadzone na grupie 90 osób (70 mężczyzn, 20 kobiet) podejrzanych w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez prokuratora o czyn przeciwko zdrowiu lub życiu. Spożycie alkoholu u podejrzanych

⁴² P. Wójtowicz-Pytel, *Znaczenie profilowania kryminalnego w czynnościach dochodzeniowo-śledczych na przykładzie sprawców przestępstw na tle seksualnym*, [w:] B.A. Nowak, M. Maciąg (red.), *Przegląd badań z zakresu kryminalistyki i medycyny sądowej*, Lublin 2017, s. 154–155.

⁴³ J. Halicki, *Nadużywanie alkoholu jako czynnik ryzyka przemocy w rodzinie*, „Pedagogika Społeczna” 2018, nr 3, s. 220.

⁴⁴ E. Pelc, op. cit., s. 374–375.

⁴⁵ K. Chołuj, *Alkohol a wykorzystywanie seksualne dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – Badania – Praktyka” 2004, vol 3, nr 3, <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/179/136> (data dostępu: 29.08.2020).

⁴⁶ B.M. Kałdon, *Charakterystyka spraw o przestępstwa przeciwko rodzinie*, „Forum Pedagogiczne” 2012, t. 2, nr 1, s. 197.

⁴⁷ D. Wójcik, op. cit., s. 242.

w chwili popełnienia czynu potwierdzono pomiarem stężenia alkoholu w wydychanym powietrzu. Badani zostali poddani obserwacji (2004–2008) sądowo-psychiatrycznej przez okres 6 tygodni na Oddziale Obserwacji Sądowo-Psychiatrycznej w Zakładzie Karnym nr 2 w Łodzi, ze względu na fakt, że jednorazowe badanie nie przyniosło wyniku co do stanu zdrowia oraz poczytalności w chwili popełnienia zarzucanego czynu. W wyniku obserwacji stwierdzono, że u żadnego sprawcy dokonującego w stanie upojenia alkoholowego zwykłego zabójstwa lub poważnego uszkodzenia ciała nie orzeczono niepoczytalności. U 15% badanych orzeczono poczytalność znacznie ograniczoną. U 46% podsądnych orzeczono poczytalność nieznacznie ograniczoną (bliską poczytalności), a 39% obserwantów zostało uznanych za poczytalnych wobec zarzucanego im czynu⁴⁸. Poczytalność była orzeczona w grupie osób, u których istotnie częściej diagnozowano uzależnienie od alkoholu, które prezentowały zachowania agresywne w przeszłości oraz były wcześniej karane⁴⁹.

- Charakterystyka sprawców przestępstw nadużywających alkohol w świetle analiz opinii sądowo-psychiatrycznych. Według Dariusza Juszcza i Moniki Talarowskiej nadużywanie alkoholu ma wpływ kryminogeny i jest charakterystyczne dla przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz rodzinie. Alkoholizowanie się jest mechanizmem spustowym dla zaburzeń psychicznych, zwłaszcza na podłożu organicznego uszkodzenia OUN⁵⁰.
- Badanie Ewy Habzdy-Siwiek. W większości badanych przypadków czynnikiem zakłócającym stan psychiczny sprawców w chwili czynu było pozostawanie pod wpływem alkoholu. E. Habzda-Siwiek wyróżniła sprawców czynu bez zaburzeń psychicznych oraz sprawców czynu z zaburzeniami psychicznymi nieskutkującymi ograniczeniem poczytalności (74,56%), w tym diagnozowano zaburzenia osobowości, zaburzenia zachowania i uzależnienie od alkoholu⁵¹.
- Badanie Anny Golonki. Ogólnokrajowe badania aktowe (179 opinii sądowo-psychiatrycznych i tyle samo opinii sądowo-psychologicznych) przypadków, w których nadużywanie alkoholu stanowiło podstawę kwestionowania poczytalności sprawcy przestępstwa, mające na celu ustalenie wpływu, jaki alkohol może mieć na zniesienie albo ograniczenie w znacznym stopniu poczytalności sprawców czynów zabronionych. Autorka na podstawie przepro-

⁴⁸ A. Sieradzka, J. Rabe-Jabłońska, *Orzeczenie o zmienionej poczytalności a charakterystyka demograficzna, rodzinna oraz występowanie uzależnienia od alkoholu u osób dokonujących zabójstwa lub ciężkiego uszkodzenia ciała w stanie upojenia alkoholowego zwykłego*, „Psychiatria i Psychologia Kliniczna” 2013, nr 13, s. 18–19.

⁴⁹ Ibidem, s. 23–24.

⁵⁰ D. Juszcza, M. Talarowska, *Charakterystyka sprawców przestępstw nadużywających alkoholu w świetle analizy opinii sądowo-psychiatrycznych*, „Polski Merkurusz Lekarski” 2009, t. 27, nr 159, s. 213.

⁵¹ A. Sieradzka, J. Rabe-Jabłońska, op. cit., s. 22–23.

wadzonych przez siebie badań stwierdza, że spożycie alkoholu powoduje u sprawcy ograniczenie zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem (tutaj autorka wskazuje na pokierowanie znaczenia czynu, co uznać należy za omyłkę pisarską). Zdaniem autorki alkohol odgrywa istotną rolę podczas opiniowania sądowno-psychiatrycznego i sądowno-psychologicznego w postępowaniu karnym, gdyż fakt znajdowania się sprawcy w czasie czynu w stanie nietrzeźwości, połączony m.in. ze stwierdzonymi zmianami w ośrodkowym układzie nerwowym i przy współwystępujących oznakach zależności alkoholowej, stosunkowo często prowadzi do opiniowania przez biegłych psychiatrów o zmniejszonej poczytalności sprawcy przestępstwa. Odmiennie w przypadku orzekania niepoczytalności sprawcy czynu zabronionego, gdzie alkohol statystycznie nie odgrywa znaczącej roli⁵².

7. Alkohol a zaburzenia osobowości.

- Fernand Goffioul i Georges Kellens wskazują, że główne cechy psychopatologii alkoholików są identyczne z cechami osób, które prowadzą samochody w niebezpieczny sposób. W ich założeniu alkohol i pojazd mechaniczny kreują podobną przestrzeń wyzwolenia niektórych negatywnych emocji, takich jak agresja czy impulsywność⁵³.
- Zdzisław Majchrzyk i Ryszard Rutkowski i ich badanie na podstawie analizy 150 ekspertyz sądowych dotyczących sprawców, którzy popełnili czyn przestępny w stanie nietrzeźwości oraz wykazywali się cechami nieprawidłowej osobowości. Stan upicia alkoholowego podzielili na dwa typy: upicie zwykle i upicie niezwykle. W ramach upicia niezwykłego badacze zmieścili nadzwyczajne formy reakcji na alkohol takie jak upicie patologiczne, atypowe, powikłane, na podłożu patologicznym i inne. U 128 sprawców stwierdzono upicie zwykle, a u 22 – upicie niezwykle. Analiza ich badań doprowadziła do wniosku, że żaden typ zaburzeń osobowości nie generował większej predyspozycji do wystąpienia upić niezwykłych. Według autorów przesądzający wpływ na wystąpienie nadzwyczajnej reakcji na alkohol mogą mieć „rozmaite, krótkotrwałe niedyspozycje somatyczne i sytuacyjne czynniki psychotraumatyzujące”. Co więcej, niezrozumiałość i niejasność motywacji oraz nietypowość i impulsywność działania to obserwacje charakterystyczne dla upić niezwykłych⁵⁴.
- Teresa Gordon, Ewa Milewska i Ryszard Rutkowski i ich analiza przestępstw dokonanych przez osoby z zaburzoną osobowością, uwzględniając podział na osoby pijane i trzeźwe. Według wyników ich badań osoby pod wpływem alkoholu dokonywały czynów przeciwko zdrowiu i życiu, a osoby trzeźwe – innych czynów, głównie przeciwko mieniu⁵⁵.

⁵² A. Golonka, op. cit., s. 290–292.

⁵³ B. Hołyst, op. cit., s. 442.

⁵⁴ Z. Majchrzyk, op. cit., s. 277.

⁵⁵ Ibidem, s. 277–278.

8. Alkohol a agresja.

- Adam Szymusik stwierdza dużą rolę alkoholu w przestępstwach agresywnych, w tym w zabójstwach. 60% zabójców w chwili czynu znajdowała się pod wpływem alkoholu, a olbrzymia ich liczba była nałogowymi alkoholikami⁵⁶.
- Alkohol a agresja. Janusz Heitzman: „Nadużywanie alkoholu jest formą agresji będącą odpowiedzią na frustrację, niemniej jest jednym z najważniejszych warunków poprzedzających agresję i zwiększa prawdopodobieństwo jej wystąpienia w szczególnie sprzyjających sytuacjach”⁵⁷.

9. Alkohol a powrotność do przestępstwa.

- Według badań przeprowadzonych na osobach dozorowanych w związku z warunkowym zawieszeniem kary pozbawienia wolności aż 52% osiągnęła powrotność do przestępstwa w grupie osób mających problem z alkoholem. Było to o 10 punktów procentowych więcej niż w grupie bez problemu alkoholowego⁵⁸.

10. Alkohol a samobójstwo.

- W badaniach wskazuje się na korelację między samobójstwami a spożyciem alkoholu⁵⁹. Ryzyko podjęcia próby samobójczej jest znacznie większe wśród osób uzależnionych niż w populacji ogólnej. Pacjenci z rozpoznaniem uzależnienia od alkoholu są obciążeni 60–120 razy większym ryzykiem samobójstwa niż osoby bez zaburzeń psychicznych. Od 14% do 43% pacjentów leczonych z powodu uzależnienia od alkoholu próbowało w przeszłości popełnić samobójstwo⁶⁰.

11. Ekonometryczne modele przestępczości.

- J. Sztadynger i M. Sztadynger w oparciu o model ekonomii matematycznej Gary’ego Stanleya Beckera zmodyfikowany przez Pablo Fajnzylbera, Daniela Ledermana i Normana Loayzea. G.S. Becker przyjął, że działania przestępcze są wynikiem racjonalnych decyzji opartych na analizie kosztów i zysków z popełnienia czynu sprzecznego z prawem oraz prawdopodobieństwu ujęciu sprawcy. Podstawą analizy było równanie, w którym oczekiwane zyski netto z pojedynczego przestępstwa są różnicą pomiędzy spodziewaną wysokością łupów a prawdopodobieństwem i wymiarem kary wynikającej z ewentualnego wykrycia sprawcy. J. Sztadynger i M. Sztadynger doszli m.in. do wniosku, że wydatki na alkohol i tytoń okazały się jedynym istotnym czynnikiem wpływającym dodatnio na przestępstwa drogowe. Z alkoholem istotne powiązanie wykazały również zgwałcenia, kradzież

⁵⁶ Ibidem, s. 278.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ E. Włodarczyk, *Spoleczne konsekwencje problemu alkoholowego w Polsce*, „Pedagogika Społeczna” 2018, nr 2, s. 248.

⁵⁹ J. Morawski, J. Moskalewicz, *Trendy samobójstw i spożycia alkoholu w Polsce*, 1991, http://ain.ipin.edu.pl/archiwum/1991/4/AiN_ZIMA-1991-08.pdf, s. 47 (data dostępu: 19.03.2020).

⁶⁰ A. Klimkiewicz, P. Serafin, M. Wojnar, *Czynniki ryzyka zachowań samobójczych u osób uzależnionych od alkoholu*, „Psychiatria” 2011, t. 8, nr 1, s. 8.

oraz zabójstwa. Co szczególnie interesujące w tym modelu matematycznym, wzrost spożycia alkoholu o 1% powoduje wzrost zabójstw o ok. 1,2%⁶¹.

Dotychczasowe badania nad korelacją alkoholu i przestępczości mają charakter kierunkowy i opierają się z reguły na jednym, szczególnym ich związku. Badacze najczęściej identyfikują ten związek na poziomie bezpośredniego oddziaływania jednego czynnika na drugi z pominięciem innych, ważnych elementów procesu kryminogenezy. W rezultacie uzasadnione jest twierdzenie, że alkohol jest czynnikiem kryminogenym, lecz nie można jednoznacznie przesądzić o tym, czy wpływa on na ten proces jedynie symbolicznie, czy zasadniczo. Koincydencja tychże zjawisk utrudnia mierzalność, a w konsekwencji obiektywną ocenę zależności. Niezbędne jest jednak, by badając tęzę zależność przywołać dane liczbowe dotyczące spożycia alkoholu oraz popełnionych przestępstw.

Obecnie średnie spożycie stuprocentowego alkoholu na jednego mieszkańca Polski wynosi 9,55 l (2018 r.) od 2014 r. sukcesywnie rośnie. Od 1993 r. największe spożycie odnotowano w 2008 r. (9,58 l), a najmniejsze w 1995 r. (6,46 l)⁶². Odnotowany w Wielkiej Brytanii spadek przestępczości przypisuje się w części mniejszej ilości spożywanego tam alkoholu⁶³. W Polsce podobnych zależności jednak nie zaobserwowano (patrz tabela 1).

Tabela 1

Korelacja między średnim spożyciem stuprocentowego alkoholu na jednego mieszkańca a liczbą stwierdzonych przestępstw kryminalnych w latach 1999–2018

Lp.	Rok	Średnio na jednego mieszkańca w litrach stuprocentowego alkoholu	Przestępstwa kryminalne stwierdzone
1	2018	9,55	491 732
2	2017	9,45	463 907
3	2016	9,37	490 328
4	2015	9,41	522 546
5	2014	9,40	589 147
6	2013	9,67	727 718
7	2012	9,16	781 340
8	2011	9,25	794 102
9	2010	9,02	778 905
10	2009	9,06	763 597
11	2008	9,58	735 218
12	2007	9,21	794 317

⁶¹ J. Sztudynger, M. Sztudynger, op. cit., s. 140–141.

⁶² Statystyki, <https://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki> (data dostępu: 29.08.2020).

⁶³ W. Zalewski, *Biologiczne i biosocjologiczne uwarunkowania przestępczości*, [w:] E. Drzazga, M. Grzyb (red.), *Nowe kierunki w kryminologii*, Warszawa 2018, s. 43.

cd. tabeli 1

13	2006	8,79	893 389
14	2005	7,97	1 000 096
15	2004	8,28	1 085 295
16	2003	7,86	1 101 387
17	2002	6,93	1 083 854
18	2001	6,63	1 107 073
19	2000	7,12	1 133 162
20	1999	7,04	1 020 654

Źródło: opracowanie własne na podstawie Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, <http://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki> (data dostępu: 29.08.2020); Przepęstwa kryminalne ogółem, <https://statystyka.policja.pl/st/przestępstwa-ogolem/przestępstwa-kryminalne/63470,Przestępstwa-kryminalne-ogolem.html> (data dostępu: 29.08.2020).

Zupełnie inaczej przedstawia się sytuacja zależności w przypadku ustalenia stanu nietrzeźwości u dorosłych osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa, u których ustalono stan świadomości (patrz tabela 2). W przypadku zabójstw odsetek osób nietrzeźwych wobec liczby podejrzanych, u których ustalono stan świadomości wyniósł 80,2% w 2019 r. Podobny odsetek dotyczył bójki i pobicia, gdzie w 2019 r. odnotowano 72,9% nietrzeźwych podejrzanych. Najmniej, bo 24,5% nietrzeźwych podejrzanych w analogicznym czasie odnotowano w przypadku przestępstwa kradzieży cudzej rzeczy. Liczby te jednoznacznie wskazują, że osoby podejrzane o popełnienie tych przestępstw, w zdecydowanej większości przypadków znajdowały się pod wpływem alkoholu.

Tabela 2

Liczba dorosłych osób nietrzeźwych w ogólnej liczbie podejrzanych

Kwalifikacja prawna	Rok	Podejrzani			
		Dorośli			
		Ogółem	Liczba podejrzanych z ustalonym stanem świadomości	W tym nietrzeźwi	Nietrzeźwi wobec liczby podejrzanych z ustalonym stanem świadomości
Zabójstwo	2019	449	283	227	80,2%
	2018	464	264	205	77,7%
	2017	418	252	207	82,1%
	2016	399	237	198	83,5%
	2015	444	257	206	80,2%
	2014	454	268	221	82,5%
	2013	482	301	248	82,4%

cd. tabeli 2

Uszczerbek na zdrowiu	2019	6675	2745	1654	60,3%
	2018	6785	2856	1819	63,7%
	2017	7327	3135	2013	64,2%
	2016	6936	2995	1923	64,2%
	2015	6268	2792	1782	63,8%
	2014	7351	3253	2092	64,3%
	2013	7088	3144	1974	62,8%
Bójka i pobicie	2019	5666	2161	1576	72,9%
	2018	6257	2514	1863	74,1%
	2017	7158	3067	2207	72,0%
	2016	7525	3372	2531	75,1%
	2015	6921	3179	2339	73,6%
	2014	8593	3878	2980	76,8%
	2013	9615	4273	3221	75,4%
Zgwałcenie (art. 197 k.k.)	2019	680	253	153	60,5%
	2018	705	262	159	60,7%
	2017	664	239	142	59,4%
	2016	668	255	164	64,3%
	2015	598	232	153	65,9%
	2014	662	283	191	67,5%
	2013	616	258	167	64,7%
Kradzież cudzej rzeczy	2019	26 550	9312	2286	24,5%
	2018	23 820	8818	2213	25,1%
	2017	25 054	9177	2411	26,3%
	2016	27 323	10 347	2930	28,3%
	2015	29 473	11 095	3077	27,7%
	2014	33 753	13 298	3791	28,5%
	2013	42 691	18 383	5284	28,7%
Kradzież z włamaniem	2019	8378	2653	987	37,2%
	2018	8286	2769	1081	39,0%
	2017	9240	3155	1282	40,6%
	2016	10 533	3587	1494	41,7%
	2015	12 739	4089	1657	40,5%
	2014	14 957	5248	2240	42,7%
	2013	15 562	5818	2482	42,7%

cd. tabeli 2

Rozboje, kradzież rozbójnicza i wymusze- nia rozbójnicze	2019	4071	1648	1046	63,5%
	2018	4169	1731	1137	65,7%
	2017	4720	2001	1360	68,0%
	2016	5563	2432	1690	69,5%
	2015	5433	2303	1516	65,8%
	2014	6445	2869	1886	65,7%
	2013	6853	3144	2115	67,3%

Źródło: Informacja publiczna Gip 1092-20.

Hipoteza o przesądającym wpływie alkoholu na przestępczość jest założeniem z pogranicza naukowej ekwilibrystyki, nawet przy tak wielu przekonujących wynikach szczegółowych badań naukowych oraz danych statystycznych jednoznacznie wskazujących na ich koincydencję. By zależność tę zbadać, a w szczególności zmierzyć na poziomie generalnym, potrzeba pogłębionych badań uwzględniających proces kryminogenezy.

Wykaz literatury

- Alkoholizm w Polsce. Rys historyczny i statystyki – część II*, <https://leczeniealkoholizmu.com/czytelnia/alkoholizm-w-polsce-cz-2/>.
- Banach M., Kowalewski I., *Alkoholizm wśród młodzieży. Kompendium wiedzy dla pedagogów i pracowników socjalnych*, Scriptum, Kraków 2014.
- Besala J., *Alkoholowe dzieje Polski. Czasy Piastów i Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Zysk, Poznań 2015.
- Chołuj K., *Alkohol a wykorzystywanie seksualne dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – Badania – Praktyka” 2004, vol 3, nr 3, <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/179/136>.
- Golonka A., *Alkohol a poczytalność sprawcy czynu zabronionego – wnioski na podstawie badań aktowych*, „Archiwum Kryminologii” 2014, t. XXXVI.
- Halicki J., *Nadużywanie alkoholu jako czynnik ryzyka przemocy w rodzinie*, „Pedagogika Społeczna” 2018, nr 3.
- Holyst B., *Kryminologia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- <https://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki>.
- Jabłońska E., *Alkohol jako czynnik kryminogeny i wiktymogeny w przestępstwach zabójstwa na przykładzie spraw rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy w Krośnie*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2016, nr 2.
- Jakubczyk A., *Uzależnienie, picie szkodliwe i ryzykowne – podstawowe definicje w świetle najważniejszych systemów klasyfikacyjnych*, [w:] M. Wojnar (red.), *Medyczne aspekty uzależnienia od alkoholu*, PARPA, Warszawa 2017.
- Janicki K., *Rzeczpospolita gorzalką stoi! Jak się piło w XVIII-wiecznej Polsce?*, <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2012/11/13/rzeczpospolita-gorzalka-stoi-jak-sie-pilo-w-xviii-wiecznej-polsce/>.

- Juszczak D., Talarowska M., *Charakterystyka sprawców przestępstw nadużywających alkoholu w świetle analizy opinii sadowo-psychiatrycznych*, „Polski Merkuriusz Lekarski” 2009, t. 27, nr 159.
- Kaldon B. M., *Charakterystyka spraw o przestępstwa przeciwko rodzinie*, „Forum Pedagogiczne” 2012, t. 2, nr 1.
- Kamiński M., *Upojenie alkoholowe a poczytalność – problemy orzecznicze*, „Palestra” 2017, nr 4.
- Klimkiewicz A., Serafin P., Wojnar M., *Czynniki ryzyka zachowań samobójczych u osób uzależnionych od alkoholu*, „Psychiatria” 2011, t. 8, nr 1.
- Kuć M., *Kryminologia*, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Laskowska K., *Patologie społeczne powiązane z przestępczością*, [w:] E.W. Pływaczewski, S. Redo i in., *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- Majchrzyk Z., *Zabójczynie i zabójcy: osobowość, motyw, uwarunkowania sytuacyjne: analiza z perspektywy psychologicznego orzecznictwa sądowego*, Wyd. UKSW, Warszawa 2008.
- Marczewski M., Ostaszewski P., *Statystyczny obraz przestępczości prowadzenia pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. profesora Stanisława Batawii” 2017, nr 24.
- Morawski J., Moskalewicz J., *Trendy samobójstw i spożycia alkoholu w Polsce, 1991*, http://ain.ipin.edu.pl/archiwum/1991/4/AiN_ZIMA-1991-08.pdf.
- Pelc E., *Wpływ wybranych zjawisk patologicznych na bezpieczeństwo i porządek publiczny w Polsce*, WSPiA, Rzeszów 2010.
- Ryszkowski A., Wojciechowska A., Kopański Z., Brukwicka I., Lishchynskyy Y., Mazurek M., *Funkcjonowanie w społeczeństwie osób uzależnionych od alkoholu*, „Journal of Clinical Healthcare” 2015, nr 1.
- Sieradzka A., Rabe-Jabłońska J., *Orzeczenie o zmienionej poczytalności a charakterystyka demograficzna, rodzinna oraz występowanie uzależnienia od alkoholu u osób dokonujących zabójstwa lub ciężkiego uszkodzenia ciała w stanie upojenia alkoholowego zwykłego*, „Psychiatria i Psychologia Kliniczna” 2013, nr 13.
- Sztaudynger J., Sztaudynger M., *Ekonometryczne modele przestępczości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2003, z. 3.
- Wachholz L., *Alkoholizm a przestępstwo*, Centrala Kół Abstynenckich Młodzieży, Kraków 1927.
- Włodarczyk E., *Společne konsekwencje problemu alkoholowego w Polsce*, „Pedagogika Społeczna” 2018, nr 2.
- Wójcik D., *Racjonalność sprawców przestępstw przeciw mieniu – implikacje dla profilaktyki i resocjalizacji*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2012, nr 2.
- Wójtowicz-Pytel P., *Znaczenie profilowania kryminalnego w czynnościach dochodzeniowo-śledczych na przykładzie sprawców przestępstw na tle seksualnym*, [w:] B.A. Nowak, M. Maciąg (red.), *Przegląd badań z zakresu kryminalistyki i medycyny sądowej*, Wyd. Nauk. Tygiel, Lublin 2017.
- Zaczek A., *Przestępstwa prowadzenia pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178a § 1 i 4 k.k.)*, „Civitas et Lex” 2015, nr 1.
- Zalewski W., *Biologiczne i biosocjologiczne uwarunkowania przestępczości*, [w:] E. Drzazga, M. Grzyb (red.), *Nowe kierunki w kryminologii*, Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa 2018.

Summary

Alcohol as a criminogenic factor

Keywords: criminology, alcohol, crime, criminogenesis.

The relationship between alcohol and crime is a relationship that intrigues researchers as much as it makes it difficult for them to fully understand it. The aim of the article is to summarize and organize the current state of knowledge in this field and to recall the most important empirical research, the compilation of which may be a starting point for further, extended research. Previous studies on the correlation between alcohol and crime are of a directional nature and are usually based on one, specific relationship. As a rule, researchers identify this relationship at the level of direct interaction of one factor with another, ignoring other important elements of the criminogenesis process. As a result, it is legitimate to claim that alcohol is a criminogenic factor, but it cannot be unequivocally determined whether it only affects this process symbolically or essentially.